АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ТА ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Шейко І.А.
Харківський національний університет радіоелектроніки

An analysis of innovation activity in Ukraine was carried out. The dynamics of the country in the international ratings are considered. The main factors contributing to the low innovation activity of domestic enterprises are highlighted. The main sources of financing of innovation activity are analyzed. The advantages and disadvantages of using each of them are estimated. The perspective directions of development concerning the use of separate sources of financing have been noted.

Інноваційний розвиток має першечергове значення у економічному зростанні країні, поліпшенні економічних показників діяльності підприємств, налагодженні ділових зв’язків між сферами науки та освіти та виробничим процесом, а також у зміні структури експорту та імпорту країни. Саме тому аналізу динаміки показників інноваційної сфери приділена неабияка увага з боку вчених та фахівців. Необхідність проведення радикальних перетворень у сфері виробництва обов’язково зачепить сферу інновацій. Таким чином, якщо створювати нове підгрунття для розвитку виробничої, фінансової сфери, то один із варантів розвитку – саме інноваційні перетворення. Інноваціна діяльноість здатна суттєво змінити не тільки технологічну базу виробництва та асссортимент продукції вітчизняних підприємств, але також і дозволить вийти підприємствам на міжнародний рівень, не кажучі вже про сферу науки, для якої регіональни кордони не мають значення. Саме інноваційна діяльність (ІД) підприємств дає поштовх для розвитку інвестиційної привабливості як окремих підприємств, так і цілих галузей.

Важливість інновацій визнається багатьма юридичними та політичними документами, у тому числі на найвищому рівні. Однак цілісний розгляд національної інноваційної системи, її різних компонент та відносин між ними, залишаєтьсяпоза увагоу урядовців. У суспільстві та урядових інстанціях переважає вузька інтерпретація інновацій, що підкреслює тільки технологічні аспекти. Поза увагою залишається ставлення до малих та середніх підприємств як важливого фактора економічного динамізму. Не вистачає розгляду взаємозв'язків між підсистемами, у тому числі між наукою та бізнесом [6].

Якщо поглянути на нашу державу в координатах міжнародних рейтингів, то можна побачити певною мірою суперечливу картину. Наприклад, за Глобальним інноваційним рейтингом, складеним агентством Bloomberg [4], Україна входить до 50 країн-лідерів світу за рівнем інноваційного розвитку (42 місце за підсумками 2012 р.). Найсильнішими сторонами України, з погляду інноваційності, визнаються: охоплення населення вищою освітою (6 місце у світі), патентна активність (17 місце), інтенсивність НДДКР (39 місце), технологічні можливості промисловості (34 місце). Єдине, що заважає нашій державі піднятися вище в цьому рейтингу, – підсумкова низька ефективність економіки (69 місце).

Причини такого парадоксу стають зрозумілішими , якщо проаналізувати дані інших міжнародних рейтингів. Згідно з оцінками Всесвітнього економічного форуму в Давосі, Україна належить до держав із середнім рівнем інноваційності (79 позиція за фактором інноваційності та досвідченості бізнесу, за підсумками 2012 р.) [5]. Привертає увагу нерівномірність і дисбаланс у розвитку різних складових інноваційності (Innovation) та факторів підвищення ефективності економіки (Efficiency Enhancers). Наприклад, усе, що стосується людських ресурсів – освіченості, наявності кваліфікованих кадрів, ринку праці, патентної активності населення, освітньої й наукової інфраструктури, – залишається на незмінно високому рівні. Проте інституційна та організаційна складові, у тому числі залученість компаній до інноваційних процесів, конкурентність на внутрішньому ринку, регуляторне середовище, мало сприяють перетворенню інновацій на масові і всеосяжні. Отже, попри те, що суспільство плекає значний інноваційний, інтелектуальний і творчий потенціал, цей потенціал практично не має значного впливу на економіку. І економічний розвиток продовжує здійснюватися за інерційним сценарієм та згідно з екстенсивною моделлю.

За даними Глобального індексу інноваційності міст 2012-2013 рр., одразу троє українських міст потрапили до рейтингу найбільш інноваційних міст світу – Київ, Львів, Одеса. До першої сотні вони, звісно, не ввійшли, проте посіли місця в середній групі разом із такими світовими столицями інновацій, як Дублін, Таллін, Зальцбург, Делі. Це, безумовно, успіх, особливо коли взяти до уваги, що в попередні роки Київ належав до міст із низьким рівнем інноваційності, а решти українських міст рейтинг взагалі не розглядав. Проте чи засвідчує це початок інтенсивного руху України в напрямку інноваційного розвитку економіки і суспільства? Відповідь, на жаль, швидше, негативна. Адже за той самий відтинок часу, який знадобився Києву для

підняття з нижньої сходинки на середню, інші міста встигли здійснити справжній прорив і стати лідером. Найпромовистіший приклад – Дубаї. Цьому найбільшому місту Об'єднаних Арабських Еміратів за неповних п'ять років вдалося "стрибнути із третього світу в перший" і ввійти до Топ-35 міст-лідерів світу. Не менш вражаючі успіхи Пекіна, Куала Лумпуру, Кейптауна, Тель-Авіва.

Останніми роками в Україні існує кілька інноваційних ініціатив, що віддзеркалює зростаюче значення, яке приділяється інноваціям як чиннику економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності. Однак багато правових та політичних документів залишаються тільки на концептуальному рівні, з недостатньо визначеними практичними заходами реалізації політики або інструкціями для подальшого використання. Ефективна координація є однією з основних проблем у сфері управління інноваціями. Незважаючи на прогрес, досягнутий адміністративними реформами, відповідальність ключових дійових осіб у сфері управління інноваціями поки не ясно визначена. Виділені ресурси часто не відповідають отриманимповноваженням отримувачів. Відсутній координаційний орган, що налагоджує горизонтальні зв'язки між підприємствами у сфері інновацій, хоча діє вертикальна координація (від установ до міністерств та уряду) [9].

Один із найважливіших показників інноваційної сфери – частка інноваційно-активних підприємств. Динаміка цього показника наведена на рис. 1. [1]

Рисунок 1 – Динаміка зміни частки інноваційно-активних підприємств в Україні

Протягом аналізованого періоду помітні два періоди: період до 2006 р., що відзначається падінням показника, та після цього року, що характеризується поступовим нарощенням. Локального максимуму показник досяг у 2016 р. (18,9%), проте показник знизився вже у наступному році.

Для порівняння відзначимо, що більше 50 % підприємств країн ЕС (28 країн) протягом 2012-2014 рр. здійснювали інноваційну діяльність (рис. 2). Найбільш активними у цій сфері залишаються великі підприємства з кількістю працюючих більше 250 чол.: 75% таких підприємств були інноваційно активними протягом 2012-2014 рр.[7].

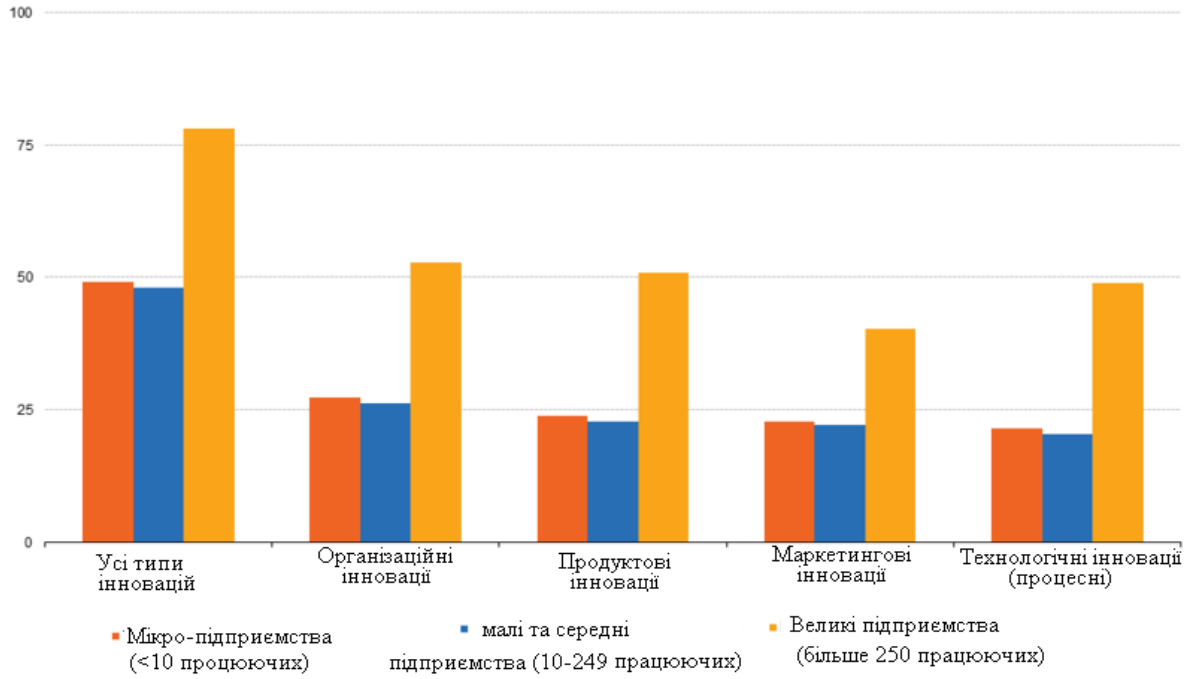

Рисунок 2 – Частка інноваційно-активних підприємства у країнах ЕС за 2012-2014 р.[6]

Державна служба статистики України проводить регулярні опитування керівників промислових підприємств стосовно чинників низької інноваційної активності і ці результати наведені в табл. 1 [1, 7]. Подібні опитування проходять і в країнах ЄС. У таблиці 1 наведено розподіл підприємств, які вважали, що зазначені фактори суттєво впливали на їхнє рішення розвивати інноваційні проекти або стримували здійснення інноваційної діяльності упродовж 2014–2016 рр.

Таблиця 1 – Розподіл неінноваційних підприємств за причинами що перешкоджали здійсненню інновацій протягом 2014-2016 рр., % [1,7]

	Україна	**Польща**	**Румунія**	**Словакія**
Немає вагомих причин здійснювати інновації	**83,0**	**75,8**	**87,7**	**71,8**
у тому числі Низький попит на інновації на ринку	10,2	45,4	27,3	29,6
Через попередні інновації	8,7	50,2	32,6	41,0
Через дуже низьку конкуренцію підприємства на ринку	5,9	4,2	3,1	6,9
Відсутність хороших ідей або можливостей для інновацій	9,3	3,5	4,2	5,4
Можливому впровадженню інновацій перешкоджають вагомі чинники	**17,0**	**24,2**	**12,2**	**19,5**
у тому числі Відсутність коштів у межах підприємства	9,7	24,8	5,4	28,3
Відсутність кредитів або приватного капіталу	5,0	4,2	7,8	6,2
Зависокі витрати на інновації	9,0	6,2	11,0	8,4
Відсутність кваліфікованих працівників	2,0	9,8	2,0	10,4
Відсутність партнерів по співпраці	1,4	2,0	1,9	3,2
Труднощі в отриманні державної допомоги або субсидій для інновацій	6,5	4,1	12,2	9,4
Невизначений попит на інноваційні ідеї	2,8	6,9	9,0	20,6
Занадто велика конкуренція на ринку	5,3	11,2	12,3	14,1
Законодавчі/нормативні акти, що створили додаткове навантаження	5,8	8,4	6,2	5,5

Аналізуючі дані таблиці можна зробити висновки, що існують спільні чинники, що перешкоджають інноваційній активності в Україні та країнах ЄС, з якими відбувалося порівняння. Так, більшість опитуванних підприємств вважає, що вагомі фактори, що перешкоджають інноваційній активності відсутні: частка таких становила від 71,8% до 87,7%. Таким чином, менше 20% опитанних підприємств вважають, що існують вагомі чинники, які знижують інноваційну активність. Хоча через те, що в опитуванні приймали участь тільки неінноваційні підприємства, то таким чином, біля 70-80% таких підприємств не можуть назвати вагомі чинники власної відсутності інновацій. Серед найбільш суттєвих чинників вітчизняні підприємства називають: зависокі витрати на інновації, відсутність коштів у межах підприємства, низький попит на інновації на ринку, негативний досвід впровадження попередніх інновацій, відсутність хороших ідей або можливостей для інновацій.

Необхідно взяти до уваги, що ці результати оцінені в цілому по країні й показують лише тенденції, що склалися. Ситуація може дещо відрізнятися на рівні виду діяльності й навіть на рівні підприємств, а також з огляду на те, що перелік і значущість перешкоджаючих факторів може залежати від віку, розміру, галузі та інноваційності підприємства.

Упродовж 2014–2016 рр. частка підприємств, які займались інноваційною діяльністю, за рекомендованими видами економічної діяльності становила 18,4%, у т.ч. здійснювали технологічні інновації – 11,8% (5,7% – продуктові та 10,3% – процесові), нетехнологічні – 13,4% (8,7% – організаційні та 10,2% – маркетингові).

Слід зазначити, що існує прямий зв'язок між розміром підприємства і його рівнем інноваційності, оскільки для впровадження інновацій необхідно мати певну кількість персоналу, задіяного у виконанні наукових досліджень і розробок (далі – НДР). Відповідно найвища частка як технологічно інноваційних, так і нетехнологічно інноваційних підприємств була серед великих підприємств (відповідно 31,4% і 28,1%) (таблиця 2).

Таблиця 2 – Розподіл підприємств за типами інновацій та кількістю працюючих [1]

(відсотків)

	Обстежені підприємства, усього	З них інноваційно активні	У тому числі запроваджували		
			технологічні інновації	технологічні та нетехнологічні інновації	нетехнологічні інновації
Усього	**100,0**	**18,4**	**5,0**	**6,8**	**6,6**
у т.ч. з кількістю працюючих					
до 49 осіб	100,0	14,8	3,8	4,9	6,1
50–249 осіб	100,0	24,7	7,3	9,8	7,6
250 осіб і більше	100,0	39,6	11,5	19,9	8,2

Щодо видів економічної діяльності, то протягом 2014–2016 рр. найвища частка інноваційних підприємств була на підприємствах інформації та телекомунікації (22,1%), переробної промисловості (21,9%), фінансової та страхової діяльності (21,7%) та діяльності у сфері архітектури та інжинірингу (20,1%). При цьому вища за середню по країні частка підприємств із технологічними інноваціями була серед підприємств

переробної промисловості (15,6%), з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (12,6%), а також підприємств, які займалися діяльністю у сферах архітектури та інжинірингу, науковими дослідженнями та розробками, рекламною діяльністю – 13,2%; з нетехнологічними інноваціями – серед підприємств фінансової та страхової діяльності (18,0%), інформації та телекомунікації (17,3%), переробної промисловості (15,3%).

За даними обстеження 2014–2016 рр., найвищий рівень інноваційної активності спостерігався на підприємствах Рівненської, Харківської областей та м. Києва.

Щодо напрямів інноваційної діяльності підприємств України, то більше половини підприємств із технологічними інноваціями придбали машини, обладнання та програмне забезпечення для виробництва нових або значно поліпшених продуктів та послуг. Майже третина здійснювали діяльність для запровадження нових або суттєво вдосконалених продуктів або процесів, таку як техніко-економічне обгрунтування, тестування, розробка програмного забезпечення для поточних потреб, технічне оснащення, організація виробництва тощо.

В умовах ринкової економіки однією з найважливіших проблем, що стоять перед будь-яким підприємством, є проблема залучення інвестиційних ресурсів для інноваційної діяльності підприємства і це є особо актуальним в умовах, коли зношеність основних виробничих фондів у багатьох галузях вітчизняної економіки досяг критичного рівня. Структура фінансування технологічних інновацій за їх джерелами в 2000-2011 рр. представлено на рис. 3 [1].

Левова частка інноваційних витрат підприємствами – це власні кошти (від 69,3 до 83,9%). Приблизно десята частина інноваційних витрат промислових підприємств припадає на вітчизняних й закордонних інвесторів, при цьому частка фінансування вітчизняних інвесторів досить мала.

Варто відмітити, що пріоритети іноземних інвесторів більше відповідають інтересам структурної перебудови економіки України, ніж пріоритети вітчизняних інвесторів. Українські інвестиції в машинобудування за часткою їх у структурі інвестицій (3,0%) у 2010 р. перебували на десятому місці, прямі іноземні інвестиції (ПІІ) у машинобудування з показником 9,0% були на третьому місці у їх структурі [1].Частка держбюджетного фінансування ІД за аналізований період не перевищувала 3%.

Рисунок 3 – Структура фінансування інноваційної діяльності на Україні за 2007-2017 рр.

Важливим джерелом інвестиційних ресурсів є кошти фінансово-кредитної системи (ФКС). На жаль, незважаючи на динамічний розвиток, останніми роками вітчизняні банківські установи надають ще недостатню кількість послуг і є фінансово слабкими. Довгострокові кредити банків у ІД на сьогоднішній день практично не використовуються із-за відсутності ефективного механізму стимулювання та відповідно недостатньої активності установ ФКС щодо їх безпосередньої участі у інноваційній діяльності. Проблемою банків є незначна частка інвестиційного портфелю у структурі активів, що становить лише 4,46% при розмірі кредитного портфеля 75,64% (на 1.01.2009 р.), що свідчить про низьку інвестиційну активність банківсько-кредитної системи [2].

Україна отримала значні прямі іноземні інвестиції, але ці притоки не призвели до структурних змін або технологічної модернізації, враховуючи їх галузевий склад. Для України здатність поглинати та розповсюджувати закордонні технології є ключовим чинником інновацій, але потенціал ПІІ для заохочення інновацій залишається значною мірою невикористаним.

У 2017 році в економіку України іноземними інвесторами було внесено $1871,2 млн. прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) . З країн ЄС у 2017 році в Україну надійшло $1244 млн. прямих іноземних інвестицій (ПІІ), з інших країн світу – $627,2 млн. За накопичувальним підсумком, станом на 1 січня 2018 року, акціонерний

капітал нерезидентів в Україні дорівнював $39144 млн. (з країн ЄС – $27465,5 млн., з інших країн – $11678,5 млн.), що виявилося на 4,3% більше показника початку року ($37513,6 млн.) [2].

Рисунок 4 – Динаміка прямих іноземних інвестицій в Україну

При цьому обсяг прямих інвестицій на одну особу в 2017 році зріс на 4,3% – до 925 доларів. Максимальне зростання було зафіксоване в 2011 році, тоді на одну людину припадала 1 тисяча 084,3 долара, мінімальна сума інвестицій на одну особу була в 2016 році 886 доларів.

Минулого року найбільше грошей в Україну вклав Кіпр. На цю країну припало 27% всіх інвестицій або 506 млн дол. Трохи менше вклала Росія – 395,9 млн, Нідерланди – 262,5 млн, Велика Британія – 211,7 млн дол., а Німеччина – 119,3 млн дол. Найактивніше інвестували в сферу фінансів і страхування – 647,5 млн, в українську промисловість у 2017 році вклали 523,4 млн, в оптову та роздрібну торгівлю, ремонт автотранспорту – 178,4 млн, в операції з нерухомістю – 117,9 млн грн.

Причини, чому приплив інвестицій в Україну падає, насправді, лежать на поверхні. Інвесторів відлякує високий рівень корупції, недовіра до судової системи, нестабільність національної валюти, монополізація ринків і, звичайно ж, військовий конфлікт України з Росією.

Утім, закон про приватизацію державного майна Верховна Рада вже ухвалилав середині січня. Відзначимо, що в документі виписана можливість використовувати для іноземних інвесторів норму «англійського права». У Мінекономіки вважають, що це підвищить привабливість українських об'єктів для іноземних покупців.

У листопаді 2017 р. парламент у першому читанні схвалив законопроект про приватизацію. Після підсумкового ухвалення документа близько 3,5 тисячі держпідприємств можна буде передати в приватні руки. В ЄБРР вже заявили, що закон про приватизацію позитивно вплине на приплив інвестицій. У Світовому банку серед необхідних реформ називають земельну.

На тлі зростання обсягів ПІІ в економіку і в промисловість слід відмітити незначні їх обсяги саме у машинобудування та відсутність темпів їх збільшення протягом дев’яти років. Основні чинники, які негативно впливають на ПІІ – це нестабільність правового, економічного й політичного характеру, недосконаліть фінансово-кредитної й податкової системи, низький рівень розвитку ринкової інфраструктури, високий рівень тінізації економіки, корумпованість, відсутність ринку землі та ін. Разом із негативними факторами щодо ПІІ в Україні є чинники, які приваблюють іноземних інвесторів, а саме: ємність ринку, низька вартість робочої сили, вигідне географічне положення, сприятливі кліматичні умови тощо.

Ще одним потенційним джерелом інвестування ІД є лізинг – довгострокова (на строк від 6 місяців) оренда машин, устаткування, транспортних засобів, споруд виробничого призначення, що передбачає можливість наступного викупу орендарем. Лізинг здійснюється на основі довгострокового договору між лізинговою компанією (лізингодавцем), що отримує устаткування за свій рахунок і надає його в оренду на кілька років, і фірмою-орендарем (лізингоотримувачем), яка постійно вносить орендну плату за використання лізингового майна. Після закінчення терміну дії договору орендар або повертає майно лізинговій компанії, або продовжує термін дії договору (укладає новий договір), або викуповує майно по залишковій вартості. Асоціація “Українське об’єднання лізингодавців” за підсумками 2017 року сповіщає про відновлення ринку після спаду і його випереджаючому зростанні. За даними Асоціації, обсяг нового бізнесу її учасників за січень-вересень цього року склав майже 6,9 млрд грн (сукупна вартість предметів лізингу), що на 103% перевищує аналогічні показники 2016 року [3]. Асоціація пов’язує таке зростання активізацією роботи з уже існуючими клієнтами та налагодженням співпраці з представниками малого та середнього бізнесу,

для якого банківський ринок залишається “зарегульованим” з часто недоступними кредитами.

Одним з ефективних засобів подолання дефіциту коштів на розвиток інноваційної діяльності є венчурне (або ризикове) інвестування, яке реалізується через венчурні фонди (ВФ). У розвинутих країнах інвесторами-акціонерами ВФ можуть бути корпорації, пенсійні фонди, страхові компанії, приватні особи, банки. Головна відмінність венчурних фондів від інших інституціональних інвесторів полягає в тому, що перші надають кошти шляхом придбання акцій підприємств, що стали об’єктом інвестування. Більшість фондів створюється на період 7-10 років, після ВФ реалізує всі придбані корпоративні цінні папери та ліквідується і тому венчурні фонди зацікавлені у високому котируванні акцій підприємства-реципієнта [2].

Особливістю венчурного інвестування є те, що інвестор не має наміру придбати контрольний пакет акцій компанії (насамперед, при первісному інвестуванні). Це і є головна відмінність венчурного інвестора від «стратегічного інвестора» або «партнера». Адже мета венчурного капіталу полягає в іншому – купучуючи пакет акцій, або частку, меншу за контрольний пакет, інвестор сподівається, що компанія буде використовувати його гроші як фінансовий важіль для забезпечення більш швидкого зростання свого бізнесу. Ні інвестор, ні його представники не несуть інших видів ризиків, окрім фінансових.

Зауважимо, що функцію венчурних капіталістів в Україні виконують компанії з управління активами, які, на відміну від інших країн, створюються середніми інвесторами. Але далі інвестиційний бізнес буде розвиватись, обслуговуючи переважно залучені кошти. Згідно ЗУ «Про венчурну діяльність в інноваційній сфері», юридична особа будь-якої організаційної форми, яка здійснює управління активами венчурних інноваційних фондів, є венчурною інноваційною компанією [2]. Форми венчурного інвестування достатньо різноманітні, але специфіка українського постприватизаційного акціонерного капіталу диктує переважання інвестиційного кредиту від вкладень у спеціально випущені під проект облігації до прямого інвестиційного кредитування через венчурні фонди.

Розвиток венчурного бізнесу в Україні розпочався після створення Фонду «Україна» (1992 р.). На сьогодні цей Фонд здійснив інвестиції на загальну суму понад 10 млн. дол. США. У 1994р. На українському ринку з’явився «Western NIS Enterprise Fund» з початковим капіталом у сумі 150 млн. доларів, який надав уряд США, а у 1998 р. Приступив до роботи «Blak Sea Fond» [4, с. 47]. У цьому ж самому році була

створена компанія «Euroventures Ukraine» із загальною капіталізацією 30 млн. дол. США. Значна частина фінансування через ці фонди здійснюється за рахунок коштів Європейського банку реконструкції та розвитку (за виключенням «Western NIS Enterprise Fond»).

За офіційними оцінками Мінекономіки, ринок венчурного капіталу в Україні становить близько 400 млн дол. (потенційний обсяг складає 800 млрд дол.) і нараховує більше ніж 50 формально зареєстрованих компаній, хоча реально працюють не більше 10. Серед них: «Western NIS Enterprise Fund» (капітал 150 млндол., виділений урядом США для інвестицій у харчову промисловість, сільське господарство, виробництво будматеріалів, фінансовий сектор України), «SigmaBlazer» (капітал 100 млн дол.), фонд прямих інвестицій «Україна» (22,5 млн дол.) [2]. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі, Обсяг венчурних інвестицій в українські стартапи у 2017 році зріс у три рази до $300 мільйонів [2]

Немаловажним є розгляд також і напрямів витрачання отриманих інноваційних коштів підприємствами. У 2016 р. майже 70% загального обсягу інноваційних витрат підприємства спрямували на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, 15,0% – на виконання внутрішніх НДР та 9,1% – на придбання зовнішніх НДР.

У 2016 р. витрати на інновації в основному здійснювались за рахунок власних коштів (89,5% загального обсягу фінансування), коштів іноземних інвесторів (3,1%) та інших джерел (2,9%). Хоча найважливішими партнерами всіх інноваційних підприємств по співробітництву залишаються насамперед постачальники обладнання, матеріалів, компонентів або програмного забезпечення, а також клієнти або споживачі (13,7%), частка підприємств, які співпрацювали з науковими організаціями, становила 8,4%.

У 2017р. промислові підприємства впровадили 2387 інноваційних видів продукції, з яких 477 – нових виключно для ринку, 1910 – нових лише для підприємства. Із загальної кількості впровадженої продукції 751 – нові види машин, устаткування, приладів, апаратів тощо. Найбільшу кількість інноваційних видів продукції впроваджено на підприємствах Харківської (16,6% загальної кількості впроваджених видів інноваційної продукції), Запорізької (13,4%), Львівської (10,3%), Сумської (9,1%) областей та м. Києва (8,3%); за видами економічної діяльності – на підприємствах з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (23,9%), харчових продуктів (21,4%), основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних

препаратів (7,8%) [1].

У 2017р. 450 підприємств, які здійснювали інноваційну діяльність, реалізували інноваційної продукції на 17,7 млрд.грн. Серед таких підприємств 39,8% експортували її на 5,5 млрд.грн. Майже кожне четверте підприємство реалізовувало нову для ринку продукцію, обсяг якої становив 4,5 млрд.грн (на експорт – 41,5%). Значна кількість підприємств (83,8%) реалізувала продукції, що була новою виключно для підприємства, на 13,2 млрд.грн (27,7% поставок такої продукції було за кордон).

З метою здійснення нововведень 170 підприємств придбало 832 нові технології, з яких 129 – за межами України. Із загальної кількості технологій 386 придбано з устаткованням, з яких 81 – за межами України; 305 – як результат досліджень і розробок (10); 110 – за договорами на придбання прав на патенти, ліцензіями на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей (36); 10 – за угодами на придбання технологій та ноу-хау (2); 12 – разом з цілеспрямованим прийомом на роботу кваліфікованих фахівців.

У 2017р. загальний обсяг витрат на виконання НДР власними силами організацій становив 13379,3 млн.грн, у тому числі витрати на оплату праці – 7152,9 млн.грн, інші поточні витрати – 5444,6 млн.грн, капітальні витрати – 781,8 млн.грн, з них витрати на придбання устаткування – 659,1 млн.грн.

За попередніми розрахунками, питома вага загального обсягу витрат у ВВП становила 0,45%, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету – 0,16%. За даними 2016р., частка обсягу витрат на НДР у ВВП країн ЄС-28 у середньому становила 2,03%. Більшою за середню частка витрат на дослідження та розробки була у Швеції – 3,25%, Австрії – 3,09%, Німеччині – 2,94%, Данії – 2,87%, Фінляндії – 2,75%, Бельгії – 2,49%, Франції – 2,25%; меншою – у Македонії, Латвії, Румунії, Кіпрі та Мальті (від 0,43% до 0,61%).

У 2017р. 21,9% загального обсягу витрат були спрямовані на виконання фундаментальних наукових досліджень, які на 92,4% профінансовано за рахунок коштів бюджету. Частка витрат на виконання прикладних наукових досліджень становила 23,6%, які на 51,5% фінансувалися за рахунок коштів бюджету та 27,6% – за рахунок коштів організацій підприємницького сектору (рисунок 5).

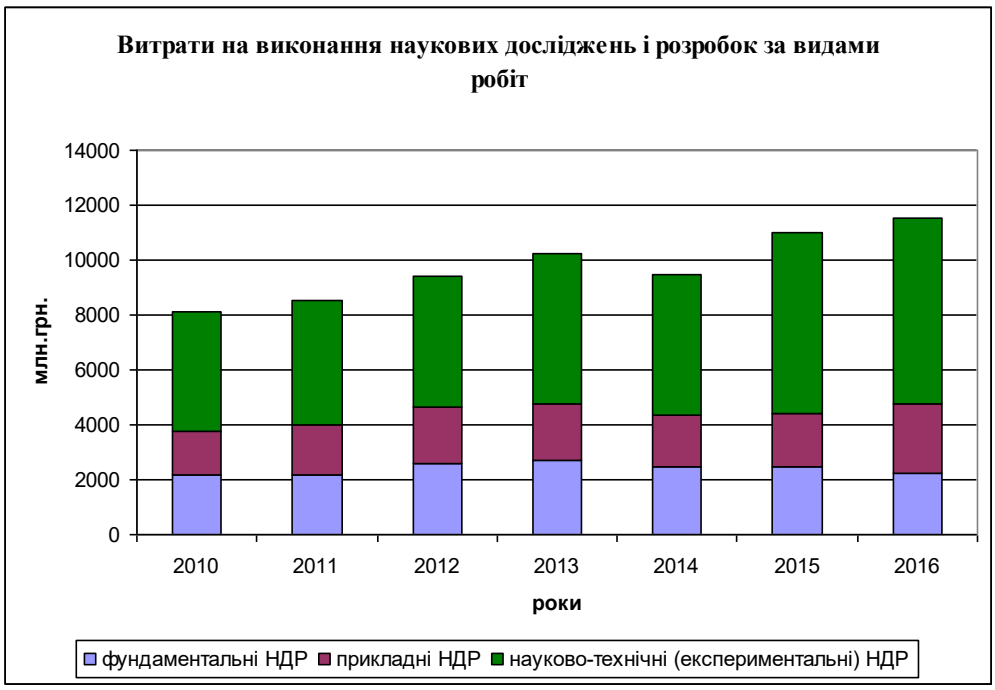

Рисунок 5 – Витрати на виконання НДР в Україні за 2010-2017 рр.

Державна підтримка НДДКР є як низькою, так і недостатньою цілеспрямованою, внаслідок чого зусилля та ресурси розподіляються неефективно. Пріоритети державних програм не завжди відображаються у тематичних дослідженнях, розробках та інноваціях. Мобілізація ресурсів приватного сектору могла б стати ефективним інструментом реструктуризації промисловості відповідно до державних пріоритетів, визначених у документах стратегічної політики.

Прямі іноземні інвестиції є основним рушієм інновацій за рахунок імпорту та адаптації зарубіжних технологій та бізнес-моделей к умовах функціонування вітчизняного бізнес-сектору.

Україна отримала значні прямі іноземні інвестиції, але ці притоки не призвели до структурних змін або технологічної модернізації, враховуючи їх галузевий склад. Для України здатність поглинати та розповсюджувати закордонні технології є ключовим чинником інновацій, але потенціал ПІІ для заохочення інновацій залишається значною мірою невикористаним.

Науково-дослідні інститути та університети, часто не мають комерційної орієнтації. Для малих та середніх підприємств наукові послуги у вітчизняних НДІ є досить витратними, а жорсткі рамки для взаємодії не відповідають їх мінливим потребам.

Для розробки відповідних політичних заходів, спрямованих на реформування академічного сектора, необхідний ретельний аналіз існуючих можливостей та програм.

Заходи, спрямовані на збільшення обсягів досліджень та розробок, як у навчальному, так і в бізнес середовищі, мають чіткі обмеження, поки попит на інновації залишається низьким, що, як і в інших країни з перехідною економікою є ключовим обмеженням для України.

З 2003 по 2013 рік в Україні було зареєстровано 1 125 патентних заяв. Більшість заявок, з України були зроблені в сектор машинобудування (320 або 28,4 відсотка від загальної національної частки). Проте у вітчизняних фірм дуже мало патентів, визнаних в Європейському Союзі (ЄС) або в США, порівнянно з сусідніми країнами, через слабку інтеграцію вітчизняних підприємств у світову кооперацію та високі витрати на іноземне патентування (це також пояснює, чому більшість заяв, поданих у патентне відомство України, були подані лише в Україні) [8].

З 2003 по 2013 рік в Україні було зареєстровано 1 125 патентних заяв. Більшість заявок, з України були зроблені в сектор машинобудування (320 або 28,4 відсотка від загальної національної частки). Проте у вітчизняних фірм дуже мало патентів, визнаних в Європейському Союзі (ЄС) або в США, порівнянно з сусідніми країнами, через слабку інтеграцію вітчизняних підприємств у світову кооперацію та високі витрати на іноземне патентування (це також пояснює, чому більшість заяв, поданих у патентне відомство України, були подані лише в Україні) [8].

На рівні фірми українські фірми вдвічі нижчу продуктивність праці, ніж фірми в Росії , Білорусії, Польщі або Румунії. Таким чином, середня українська фірма є найменш продуктивною з країнами, що порівнюються, проте існує менша різниця між найбільш та найменш продуктивними фірмами.

Крім того, частка інноваційного виробництва в промисловому виробництві зменшилася з 9,4% у 2000 році до 1,4 відсотка у 2015 році. Аналіз по секторам промисловості показує, що найбіль інноваційними були підприємства харчової промисловості (у 2014 р. 17,4% усіх інноваційних підприємств належали до харчової промисловості), а найменш інноваційними – підприємства машинобудування (частка машинобудувних піприємств коливалася від 4,7 до 9,6%).

Таким чином, у статті виявлені основні фактори негативного впливу на ІД промислових підприємств: висока частка фінансування за рахунок власних коштів; незначна або взагалі відсутня участь вітчизняних інвесторів; низька активність

держави та безпосередньо регіонів у фінансуванні ІД промислових підприємств; низький рівень залучення іноземних інвестицій і насамперед українських.

Здійснення ІД промислових підприємств потребує обґрунтування комплексу заходів активізації ІД, які пов'язані із факторами об'єктивно-суб'єктивного характеру з урахуванням потенційних можливостей макро-, мезо- та мікросередовища підприємства. Але головне у вирішенні цих проблем – це постійна, кропітка робота на усіх рівнях (держава – галузь – регіон – підприємство) щодо пошуку, залучення та ефективного використання усіх потенційно можливих джерел інвестування ІД промислових підприємств на основі визначених пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку країни та регіонів.

Література

1. Державна служба статистики України Офіційний веб-сайт. http://www.ukrstat.gov.ua
2. Українська ассоціація інвестиційного бізнесу Квартальні та річні огляди ринку управління активами http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html
3. Українське об'єднання лізингодавців [Електроний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу: \www/URL: http://www.leasing.org.ua/ua/leasing_/ – 10.06.12 – заголовок з екрану
4. The Global Innovation Index by World Bank [Електроний ресурс] Режим доступу: https://www.globalinnovationindex.org/
5. World Economic Forum The Global Competitiveness Report 2016–2017 [Електроний ресурс] Режим доступу: https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1
6. European Commission. 2016. Peer Review of the Ukrainian Research and Innovation system: Horizon 2020 Policy Support Facility
7. Eurostat.Innovation statistics http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Innovation_statistics#Largest_market_and_innovation
8. Ukraine: Intellectual Property and Technology Transfer Regulatory Review: World Bank Group. – IBRD. – 2016.
9. Ukraine: Science, Technology and Innovation Public Expenditure Analysis: World Bank Group. – IBRD. – 2016.